

Ålands Landskapsregering

Hänvisning: ÅLR 2024/3493

Ärende: Ålands kommunförbunds utlåtande om betänkandet om revidering av kommunallagen för landskapet Åland

Allmänna synpunkter

Ålands Landskapsregering begär Ålands kommunförbunds synpunkter på betänkandet om revidering av kommunallagen för landskapet Åland. Den nuvarande kommunallagen antogs 1997 och har, trots vissa detaljförändringar, ett stort behov av uppdatering och modernisering. Sedan lagen trädde i kraft har samhällsutvecklingen varit stor, EU-rätten har utvecklats inom en mängd områden och kraven som kommunerna ställs inför har förändrats. Lagen är helt central för kommunernas verksamhet och organisation.

Betänkandet är omfattande och tar i hög grad hänsyn till de synpunkter som framfördes när kommuner och kommunalförbund hade möjlighet att inkomma med kommentarer våren 2024. Arbetsgruppen har även beaktat behovet av förtydliganden och ny lagstiftning som svarar mot utvecklingen på både lokal och internationell nivå.

Särskilda synpunkter

1. Införande av reglering som saknas idag och förtydliganden

I betänkandet föreslås flera bestämmelser som saknas idag, exempelvis klargöranden kring försäljning eller uthyrning av fastigheter, direktörsavtal, affärsverk och möjligheten att överföra uppgifter till privata aktörer. Dessa har efterfrågats av kommunerna och skapar en tydligare struktur för den kommunala verksamheten. Genom att införa krav på kommundirektörsavtal stärks både rättsläget och anställningsskyddet, exempelvis genom att det skapas en laglig grund att betala ut avgångsvederlag. Dessutom är det positivt att relevant EU-rätt som har tillkommit efter att nuvarande kommunallag antogs, så som regleringen kring concernbokslut, nu införs.

Förslaget innehåller vidare flera förtydliganden, bland annat en samlad paragraf som specificerar fullmäktiges uppdrag, justering av vilka paragrafer i kommunallagen som ska tillämpas även på kommunalförbund samt en tydligare beskrivning av kommunallagens syfte.

Ett tydligare regelverk minskar risken för missuppfattningar, skapar en mer överskådlig struktur och stärker det kommunala självstyret.

2. Stärkning av kommunalt självstyre

Förslaget bedöms innebära en påtaglig förstärkning av kommunernas självstyre. Bland annat ges kommunerna möjlighet att själva reglera hur initiativ och motioner hanteras, vilket ökar den lokala demokratin och gör beslutsprocessen mer anpassad till varje kommuns förutsättningar. Vidare får kommunerna välja om det ska vara möjligt för samma person att vara ledamot i både styrelsen och fullmäktige samtidigt, något som kan skapa större flexibilitet i hur kommunerna väljer att organisera sina förtroendevalda. Hälften av kommunerna förespråkade denna modell, medan hälften inte gjorde det.

Ett starkare kommunalt självstyre innebär att fler beslut fattas nära invånarna, med en bättre förankring i lokala förhållanden. ÅKF anser att ett starkare kommunalt självstyre är ett tydligt steg i rätt riktning, det stärker demokratin och innebär att kommunen kan utvecklas i nära dialog med kommuninvånarna.

3. Ålands kommunförbund

Rättsläget kring Ålands kommunförbund är idag motsägelsefull, å ena sidan ska kommunerna bilda Ålands kommunförbund men å andra sidan kan man utträda ur förbundet. När ÅKF inledde sin verksamhet 1998 var alla 16 kommuner medlemmar, i dagens läge har antalet medlemskommuner minskat till 14 efter att Mariehamn utträdde 2013 och Jomala 2022.

Till skillnad från Finlands kommunförbund och Sveriges Kommuner och Regioner frivilliga föreningsform är Ålands kommunförbund en lagstadgad myndighet, med reglerade uppgifter, finansiering och rösträtt i förbundsstämman. Frågan om förbundets organisationsform har aktualiserats i arbetet med kommunallagen, varvid Ålands kommunförbund har gjort en fördjupad utredning om förbundets organisationsform samt formulerat rekommendationer om hur förbundets framtida organisation bör utformas (se Bilaga 2- § 14/27.03.2025). Förbundsstyrelsen förordar att lagens nuvarande utformning bibehålls oförändrad, med utesluter inte att Ålands kommunförbund avregleras och ombildas till en förening om samtliga kommuner vill bilda en förening.

Förbundsstyrelsen anser även att samrådsförfarandet bör regleras i lag, i likhet med 11 § Finlands kommunallag, men att en reglering införs där kommuner måste ha minst 5 000 invånare för möjligheten att ha egen representation vid samråden. Övriga kommuner representeras av Ålands kommunförbund.

4. Invånarperspektivet

Flera av de redan nämnda förslaget är också positivt ur invånarnas perspektiv. Ett tydligare regelverk, starkare rättsläge och en mer överskådlig lag stärker kommunen i sig och skapar en större tydlighet gentemot kommuninvånarna.

Formell delaktighet i kommunen handlar i mångt och mycket om uppdraget som förtroendevald. På Åland har antalet kandidater sjunkit konstant sen 1995¹, trenden är liknande i riket där hårdare

¹ ÅSUB. (2023). [Kandidaterna i kommunalvalet 2023](#). Hämtad 23.03.2025

klimat och tidsbrist anges som främsta orsaker till krympande kandidatlistor². Detta är något som är svårt att åtgärda genom lagstiftning. För att skapa bättre förutsättningar för vem som helst att ta sig an ett förtroendeuppdrag är det dock positivt att ett ramverk införs för att anställda förtroendevalda på hel- eller deltid, samt att rätten att få ledigt från sitt arbete för att sköta förtroendeuppdrag lagstadgas.

För kommuninvånarna är olika former av påverkansmöjligheter viktiga. Att kommunerna själva får reglera förfarandet för initiativ är eventuellt inte enbart positivt, utan kan också skapa en risk att kommunerna minskar möjligheten till delaktighet genom att fastställa till exempel höga gränsvärden för när ett initiativ tas upp till behandling. Ur ett rättsligt perspektiv är det viktigt att tillgodose invånarnas möjlighet att påverka kommunen genom olika kanaler

Sammanfattning

- ÅKF stöder rekommendationen om en helhetsrevidering men vill betona att det är nödvändigt att en ny lag träder i kraft innan en ny mandatperiod, för att ge kommunerna möjligheter att genomföra de förändringar som krävs.
- ÅKF konstaterar att det är tveksamt om förslaget på en ekonomiplan i balans eller överskott är realistiskt, i ljuset av dagens ekonomiska läge i flera kommuner.
- ÅKF vill betona att det är viktigt att genomföra noggranna konsekvensanalyser i det fortsatta lagstiftningsarbetet, för att analysera hur förslaget påverkar kommunernas ekonomi, organisation och verksamhet.
- ÅKF förordar att Ålands kommunförbund regleras på samma sätt som idag, men vill betona att man inte utesluter att förbundet avregleras och ombildas till en förening om samtliga kommuner vill bilda en förening.

Förbundsstyrelsen för Ålands kommunförbund
§ 14/27.03.2025

Genom Minna Hellström
Förbundsdirektör Ålands kommunförbund

² Svenska Yle. (2025). [Partier kämpar med kandidatlistor inför kommunalvalet – klart färre kandidater ställer upp i Egentliga Finlands valkrets](#). Hämtad 23.03.2025